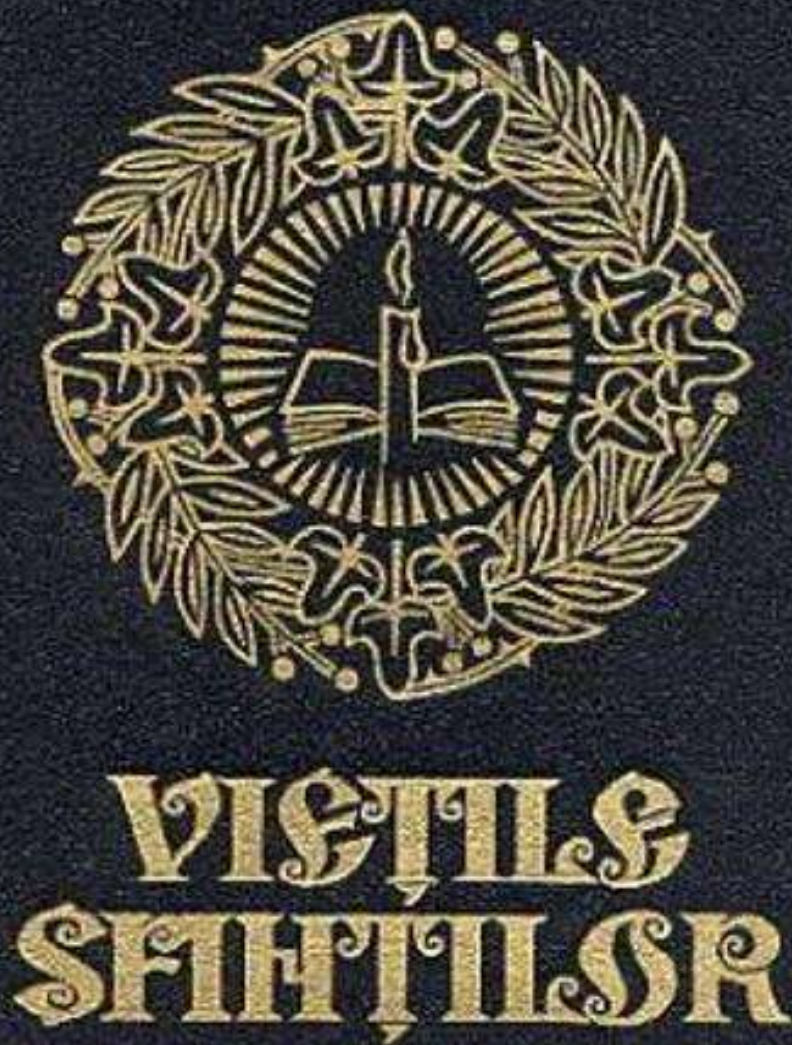

TEZAU LITURGIC
19 IANUARIE

VIATA
SF. IERARH-
MARTURISITOR
MARCU
EVGHENIKOS,
MITROPOLITUL
EFESULUI

VIETILE SFINTILOR-01
ROMAN, 2001

VISTUL SFIPTILOR

PE
IANUARIE

Sfântul Ierarh Marcu, Mitropolitul Efesului

Parintele nostru între sfinți Marcu Eugenicul (1392-1444), mitropolitul Efesului, s-a născut Manuel, din Gheorghe și Maria, amândoi din neam credincios și viță slăvită în Constantinopol, capitala Imperiului Roman și a Patriarhatului Ecumenic al Bisericii Ortodoxe.

În vremea aceea, partea răsăriteană a Imperiului fusese cucerită de turci, și împăratul Manuel căuta să încheie o înțelegere cu papa Martin V, nădăjduind să adune un sinod ecumenic pentru a pregăti unirea catolicilor cu Biserica Ortodoxa, și prin aceasta să dobândească oștiri din partea monarhiilor din Apus. După neizbutita cucerire asupra Constantinopolului din 1422 de către sultanul Murad II, noul împărat Ioan VIII Paleologul leagă iar înțelegeri cu noul papa, Eugenie IV, punând început pregătirilor pentru un sinod ecumenic. Patriarhii Alexandriei, Antiohiei și ai Ierusalimului nu primesc participarea la sinod, dar trimit în silă împuterniciții lor.

Patriarhul Alexandriei a ales ca pe unul din trimișii săi pe ieromonahul Marcu, ale cărui scrieri teologice i-au dus vestea în întregul imperiu. Atât

împăratul cât și patriarhul Iosif II al Constantinopolului au voit ca Marcu să fie hirotonit episcop, pentru a fi pus în locul cel dintâi al trimișilor ortodocși la acest sinod. La 46 de ani, Marcu a fost ridicat în rangul de Mitropolit al Efesului, rămas liber prin săvârșirea mitropolitului Ioasaf.

Pe 27 noiembrie 1437, șapte sute de episcopi, arhimandriți, monahi, preoți și laici au întins pânzele spre Italia. Din această legație ortodoxă făceau parte împăratul Ioan, patriarhul Iosif și douăzeci și doi de episcopi, printre care se afla Mitropolitul Marcu al Efesului. Prima întrunire a sinodului s-a ținut în Miercurea Mare, 9 aprilie 1438, la catedrala Sfântul Gheorghe din Ferrara, Italia. După cele paisprezece întruniri în Ferrara, la 12 ianuarie 1439 papa Eugenie a mutat sinodul (din pricini bănești și politice) în cetatea Florenței. Aici sinodul are un nou început pe 26 februarie și se încheie pe 5 iulie.

Nu este prima oară când se încearcă o astfel de unire. Privind împreună slujire între paterii catolici și preoții ortodocși din Roma și Constantinopol, au loc aproape treizeci de întâlniri de la Marea Schismă din 1054. Cea mai de seamă dintre aceste încercări are loc la Conciliul de la Lyon în 1274, având ca pricină, în bună măsură, voința

împăratului Mihail VIII pentru a dobândi oștiri din partea papalității. Însă unirea s-a dovedit a fi nu mai mult decât o înțelegere pe hârtie, de vreme ce i-au stat împotriva cea mai mare parte dintre slujitorii și norodul Bisericii Dreptmăritoare a Bizanțului, cât și alte împărății ortodoxe. Conciliul de la Lyon a fost cel mai limpede arătat de grăirea surorii împăratului: „Mai bine să piară imperiul fratelui meu, decât curăția credinței Ortodoxe”.

La Ferrara-Florența cele mai de seamă erezii aduse spre cercetare au fost: (1) purcederea Duhului Sfânt (adică adăugirea de către latini a clauzei *filioque* la crezul niceean); (2) primatul papal; (3) purgatoriul; (4) întrebuițarea pâinilor nedospite (azimilor) în Euharistie. O altă pricină însemnată asupra căreia trimișii ar fi vrut să zăbovească era deosebirea în Ortodoxie între „firea” dumnezeiască și „lucrările” sfințitoare, însă împăratul, voind să înlature ivirea vreunor pricini potrivnice unirii, nu a îngăduit teologilor greci a vorbi în această privință.

Încă din primele veacuri ale Bisericii, celor botezați în credința creștină li se cerea să mărturisească cele ale drepte credințe în chipul unei scurte mărturisiri dogmatice, numită „Crez”. Primul Sinod Ecumenic (Niceea I, 325) și al doilea Sinod Ecumenic (Constantinopol I, 381) au hotărât ceea

ce a ajuns să fie cunoscut drept Crezul Niceeo-Constantinopolitan, sau mai simplu Crezul Niceean. Acest crez a fost întocmit pentru a lămuri învățătura Bisericii privitoare la Dumnezeuirea lui Hristos și spre a sta împotriva ereziei ariene, răspândită atunci în Biserică, rătăcire ce hulea zicînd că Hristos a fost o ființă zidită iar nu Dumnezeu veșnic.

Simbolul credinței de la Niceea a fost sobornicește primit, atât în Răsărit cât și în Apus, drept rostirea cea mai de seamă a învățăturii dogmelor ortodoxe. În 589, un sinod local din Toledo, Spania, a adăugat un cuvânt la crez astfel încât să zică: „Cred... în Duhul Sfânt, Domnul de viață Dătătorul, care din Tatăl și din Fiul purcede” (filioque în latină). Acest adaos a fost închipuit ca o neprielnică apărare împotriva arianismului. Roma nu a primit la început schimbarea crezului strămoșesc. În secolul IX, papa Leon III a pus să fie înscris crezul ortodox fără filioque, pe plăci de argint, în bazilica Sfântului Petru. Curând după anul 1000, însă, Biserica Romei a primit înnoirea. Eresul filioque a cuprins îndeobște cea mai întinsă parte din temele sinodului. Următorul cuvânt din „Viețile Stâlpilor Ortodoxiei” arată mărturisirea Ortodoxă a Sfântului Marcu față de filioque: ”Într-adevăr, aceasta a fost cea mai dureroasă împotrivire între Ortodocși și Latini. Grecii,

călăuziti de Sfântul Marcu, au aratat ca orice schimbare în crez – filioque sau nu – este împotriva canoanelor. Unii papi dinaintea lui Eugenie nu au pedepsit aceasta adaugire iar cu alte prilejuri, altii au sprijinit-o. Îndeobste, papii ce au urmat au întarit aceasta învățatura eretica, marturisind ca Duhul Sfânt purcede din ipostasurile Dumnezeuului Tata si Dumnezeuului Fiu, adica purcederea Sa este din cele doua ipostasuri. Astfel, trufasii teologi catolici au dat nastere la doua purcederi în Dumnezeuire. Ortodoxia arata ca Tatal este singurul Pricinuitoar al Fiului si al Duhului – Unul nascându-se vesnic din El si Celalalt purcezând vesnic din El. Asadar Dumnezeu este Unul fiindca Tatal este pricina Dumnezeuirii, prin aceasta plinindu-se unitatea.

Adaugirea filioque s-a strecurat treptat în fosta Biserica a Apusului, desi Sinoadele Ecumenice I si II au luat hotarârea limpede si de nezdruncinat, precum si celelalte Soboare vor întari, ca în Crez nici un cuvânt sa nu se schimbe, sa nu se adauge sau sa nu se scoata, câtusi de putin. Asupra celor ce ar îndrazni sa faca noi tâlcuiri, Sfintii Parinti au aruncat grele anateme de nedezlegat!

Sfântul Marcu, împotriva netrebnicelor schimbari ale latinilor, a staruit a fi citite înaintea soborului, Canoanele Bisericii privind cele de mai sus. S-a dat

citire hotarârilor ultimelor cinci Sinoade Ecumenice, precum si învataturilor unor sfinti, dimpreuna cu cele ale mai multor papi ai acelor vremi, toate întarind Crezul Ortodox si dând anatemei o cât de mica schimbare a lui. Multi din calugarii catolici aflati la sinod, dupa ce au auzit hotarârile si actele Sinoadelor Ecumenice alaturi de cuvintele ierarhului Marcu, au marturisit ca nu mai auzisera asa ceva pâna atunci. Au izbucnit zicând ca grecii învata mai corect decât teologii lor, si s-au minunat de Marcu al Efesului. Totusi, paterii latini s-au împotrivit aducând mai multe pareri în apararea eresului: cum ca filioque nu ar fi fost un adaos adus crezului, ci doar o tâlcuire; ca Papa, ca si întâi-statator al bisericii, ar fi împuternicit sa faca astfel de lamuriri în Crez; si ca hotarârile sinoadelor, chipurile, ar sta împotriva schimbarilor neortodoxe în Crez.

Arhiepiscopul Marcu a deosebit lucrurile, spunând: „Credinta noastra este dreapta marturisire a Parintilor nostri. Cu ea, noi nadajduim sa ne înfatisam înaintea Domnului si sa primim iertarea pacatelor; iar fara de ea, nu stiu ce fel de cuviosie ne-ar putea izbavi de chinul cel vesnic. Toti Dascalii, toate Sinoadele si toate dumnezeiestile Scripturi ne îndeamna sa fugim de cei ce cugeta în chip osebit si sa ne departam de împartasirea cu acestia. Daca primim ca Duhul

Sfânt purcede si de la Fiul, înlaturam monarhia din Dumnezeire si aratam a fi doua cauze ale Dumnezeirii”.

Se arata din cuprinsul Noului Testament si altor scrieri crestine din vremurile apostolice, ca episcopul este întâi-statatorul obstii crestine locale. El este pazitorul unitatii Bisericii si este dator cu pastrarea rânduielilor dumnezeiesti în biserica ce îi este încredintata spre pastorire; el trebuie nu în cele din urma sa învete si sa apere credinta adevarata.

În prima parte din cel de-al patrulea veac dupa Hristos, cinci cetati din Imperiul Roman s-au ridicat cu deosebita însemnatate în sprijinul crestinatatii, episcopii lor fiind numiti „patriarhi”, însemnatate legata de asezarea lor în fruntea noroadelor crestine. Treapta de patriarh sau papa însemneaza doar o numire mai osebita, o recunoastere a cinstirii de întâi-statator peste turma ce îi este încredintata spre pastorire, patriarhii sau papii înaintea lui Dumnezeu ramânând tot episcopi. Doar unuia dintre acesti episcopi i-a fost daruita întâietatea juridica, locul cel de frunte primindu-l asadar Papa Romei. Tâlcuirea în felurite chipuri a treptei papalitatii în Apus, cu pretentii de despot cu putere lumeasca peste Biserica, îndeosebi dupa caderea din har

dupa Marea Schisma de la 1054 a episcopilor catolici (astazi numiti cardinali), a fost pricina de tulburare între Apusul latin si Biserica Ortodoxa a Rasaritului.

Marturisirea latinilor dinaintea sinodului zice: „Astfel hotarâm ca sfântul Scaun Apostolic si Pontiful Roman tin primatul asupra lumii; si ca Pontiful Roman însusi este urmasul fericitului Petru, capetenia Apostolilor, deci singurul ales de Hristos. Papa este capul întregii Biserici, si parintele si învatatorul tuturor crestinilor si toata puterea i-a fost data prin fericitul Petru de catre Domnul nostru Iisus Hristos pentru a adapa, conduce si governa Biserica soborniceasca...”

La aceste plasmuii inchizitoriale, în care harurile Bisericii sunt supuse omului-papa, Sfântul Marcu lamureste crezul ortodox, scriind: „Pentru noi, Papa e ca unul din Patriarhi – si numai daca este ortodox, adica marturisesti crezul si Credinta Ortodoxa si nu se departeaza de la ea. Se învinovateste acela care îl pomeneste ca arhieru ortodox – pe acest papa si pe cei ce-l vor urma în eres, si latino-cugetatorul trebuie privit ca un tradator al credintei. Prin urmare, fugiti de acesti lupi, fratilor, ca si de împartasirea cu ei, pentru ca unii ca acestia sunt apostoli mincinosi, lucratori vicleni. Nu este altceva de mirare daca si ispititorii

lui Satana se preschimba în îngeri ai dreptatii, al caror sfârșit va fi după faptele lor.”

Asupra acestor paguboase înnoiri catolice privitoare la cel de-al treilea loc în ceruri (purgatoriul) și slujirea cu pâine nedospita (azime) ca și evreii, Sfântul Marcu a fost categoric zicând: „Sinoadele i-au condamnat pe cei care nu au ascultat de Biserica și s-au încapatânat în vreo oarecare opinie potrivnică, pe care au propovăduit-o și pentru care au luptat. De aceea i-au și numit eretici, dar au condamnat mai întâi erezia și abia apoi pe cei ce o urmează. Eu însă, nu propovăduiesc o oarecare opinie de sine, nici nu am plasmuit vreo schimbare, nici nu mă încapatânez în vreo oarecare dogmă străină și mincinoasă, ci mă pazesc pe mine însumi în dreapta și adevărată credință pe care a primit-o Biserica de la Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos până acum. Aceeași Sfântă Traditie și neîntreruptă viață apostolică, Biserica Romană a împărtășit-o înainte de schisma împreună cu Biserica noastră Răsăriteană. Aceleași dogme, rânduieli și predanii ortodoxe au fost laudate întotdeauna, și înainte și în vremea adunării acestui sinod; de multe ori le-ati pomenit și nimeni nu a putut cu nimic să le învinuiască sau să le găsească vreun păcat. Dacă acum apar această credință și nu vreau să mă abat de la ea, cum as

putea fi socotit în acelasi fel în care ereticii au fost blestemati? Pentru ca ar trebui mai întâi sa judecati credinta în care cred. Iar daca aceasta credinta e marturisita în chip dreptslavitor, cum as putea fi vrednic de condamnare?”

Pe masura ce întrunirile se prelungeau, grija pentru înțelegerea teologica au lasat loc viclesugurilor lumesti si de partea papei (pentru a-si supune bisericile ortodoxe puterii sale) si a împaratului (pentru ajutor militar din Apus). Într-un efort de a grabi cuvântarile si de a usura unirea, împaratul Ioan i-a surghiunit pe doi din cei mai puternici aparatori ai Ortodoxiei, Marcu al Efesului si Antonie al Eracleei, închizându-i în chiliile lor si punând strajeri la usa pentru a-i împiedica sa iasa.

În scurt timp s-a ticluit o hotarâre de unire în care ortodocsii au primit învataturile de credinta catolice în schimbul trimiterii de osti împotriva agarenilor. Pâna si patriarhul bizantin Iosif a avut o întâlnire cu Sfântul Marcu pentru a-l îndupleca sa semneze hotarârea. Dar Sfântul a fost neclintit: „Nu voi face aceasta niciodata, orice s-ar întâmpla! Nu voi semna niciodata unirea, chiar daca ar trebui sa-mi primejduiesc însasi viata mea! În materie de credinta, nu e loc pentru îngaduinta nici pogoraminte”.

La opt zile după ce i-a silit pe ceilalți trimisi ortodocși să semneze, patriarhul Iosif a murit. Lacomul împărat Ioan a luat cu de la sine putere conducerea bisericii, fapt osândit de Sfântul Marcu: „Nimeni să nu ne stăpânească în Credința noastră Ortodoxă: nici un împărat, nici un ierarh, nici un mincinos sinod, nici altcineva, ci numai Unul Dumnezeu, care atât prin El cât și prin ucenicii Săi ne-a fost dată nouă”.

Dar papa și împăratul au prins a înfricoșa pe trimisii ortodocși spre a semna unirea. Papa a amenințat cu retragerea ostirii dacă ortodocșii nu semnează. S-au făgăduit daruri în schimbul semnăturilor ortodocșilor. Între episcopii ruși chemați la sinod, s-a aflat unul nevoind a semna dintru început blestemata unire, fapt pentru care a fost întemnițat timp de o săptămână până ce în cele din urmă a încuviințat ratacirea. Aproape toți episcopii și carturarii Rasaritului temându-se pentru viețile lor, au parasit orașul.

Până în sfârșit, Marcu al Efesului a fost singurul episcop ortodox rămas în cetatea Florenței care nu a primit să semneze hotărârea de unire: „Ortodoxia a fost mai de preț pentru Marcu decât Statul; Ortodoxia este cea fără de sfârșit comoară, Biserica adevărată a celor ce sunt mântuiți. Imperiul bizantin e al pământului: s-a născut, a înflorit și

va pieri. Dar Ortodoxia este de-a pururea vie si trebuie pastrata ca o lumina pururea fiitoare.” Iar cât despre ceilalti trimisi „ortodocsi”, chiar daca în inimile lor multi nu au voit sa semneze, n-au pregetat a se lepada de Ortodoxie îngroziti fiind de moarte, ori din iubire de arginti, slava desarta, sau pentru a-i fi pe plac împaraturii.

Trebuie amintit ca nu toti latinii au încuviintat asemenea fapte: dominicanul Ioan de Montero, a staruit cerând cu multa ardoare întoarcerea sfântului Marcu al Efesului la cuvântari, însa împaratul nu a îngaduit.

În 5 iulie 1439, Unirea de la Florenta a fost pecetluita. În urma semnarii acestei hotarâri de catre episcopii Rasaritului, timp în care papa Eugenie pecetluia întelegerea, a întrebat daca a semnat si Marcu al Efesului. Spunându-i-se ca Sfântul nu a primit una ca aceasta, papa a strigat: „Atunci nimic nu am dobândit!” Dupa toate acestea, în ziua urmatoare unirea a fost praznuita de o împreuna slujire, savârsita de apostati laolalta cu ereticii catolici, rasaritenii întorcându-se apoi la Constantinopol.

Cu mijlocirea negutatorilor ce s-au aflat în cetatile Ferrarei si Florentei, vrednicia ispravilor Sfântului Marcu s-a vestit înaintea întoarcerii în cetatea

Bizantului. Astfel aflând despre dârzenia sa muceniceasca, norodul astepta cu nerabdare venirea Sfântului. Hrisoavele vremii arata astfel acele timpuri: Poporul îl slavea precum cândva israelitenii de demult pe Moise si pe Aaron, laudându-l cu numire de „sfânt”. Chiar si cei ce erau împotriva lui Marcu ziceau: „Daruri nu a luat si nici aur de la papa”.

Însufletiti, credinciosii s-au ferit de episcopii care semnaseră, ba chiar i-au ocarât. Preotii si ierarhii ramasi în Constantinopol se aratau potrivnici liturghisirii împreuna cu unionistii. În acest rastimp, patriarhii Bisericii au înstiintat norodul ca nu sunt cu nimic legati de cele semnate de trimisii lor. Vrednicia Sfântului Marcu a fost asemuita cu a Sfântului Atanasie cel Mare si a Sfântului Ioan Teologul. Ierarhii si carturarii Bisericii dimpreuna cu întreg norodul, slaveau pe sfânt ca fiind purtator al harului de mucenic si marturisitor.”

Despre cele petrecute la acel tâlharesc sinod, sfântul graia: „Îi rugam, si ce nu le spuneam care sa poata sa înmoaie chiar si inimile de piatra: sa se întoarca la cea de obste marturisire pe care o aveam mai înainte si între noi si cu Parintii nostri cei Sfinti, când toti spuneam aceleasi si nu se afla în mijlocul nostru schisma... caci altfel parem „a cânta în gol” sau „a coace pietre” sau „a semana pe

pământ pietros” sau „a scrie deasupra apei” sau câte altele spun pildele despre cele nu sunt cu putinta a le savârsi. Caci ei au dat pricina schismei, în mod vadit purtând adaugirea.

Pentru aceasta învataturile dascalilor apuseni nici nu le cunosc, nici nu le primesc, încredintat fiind ca sunt înselatoare. În materie de credinta ortodoxa nu poate fi pogoramânt. Stricarea credintei obstesti este pierzarea de obste a tuturor. Toate cele ale credintei ortodoxe nu îngaduie iconomia. Niciodata nu s-au îndreptat cele bisericesti prin rezolvari de mijloc.

Între lumina si întuneric poate cineva sa spuna ca este înserare sau amurg; dar mijloc între adevar si minciuna nu poate nimeni sa gândeasca, oricât s-ar stradui. Împacare între adevar si minciuna nu este! În cele ale credintei nu încape pogoramântul nici iconomia, deoarece pogoramântul pricinuieste putinatatea credintei. Aceasta este deopotriva cu a spune: “Taie-ti capul si du-te unde vrei.”

Noi de fapt am rupt toate legaturile cu latinii tocmai fiindca sunt eretici. Pacea cu ei poate fi înfaptuita numai atunci când se vor lepada de adaugirea la Crez si vor primi învatatura ortodoxa despre purcederea Duhului Sfânt. Pentru aceasta nu trebuie nicidecum sa ne unim cu ei! Ne-am

rupt mai înainte de ei, sau mai degraba i-am taiat si i-am despartit de trupul comun al Bisericii, ca având un cuget nepotrivit si necuvios facând adaugirea în chip nebunesc. Prin urmare, ne-am întors de la ei, de vreme ce erau eretici si din cauza aceasta ne-am despartit de ei.” (Scurta scrisoare, PG 159, 1931C)

Sfântul Marcu, acum patimind trupeste de boala ce se cheama cancer, își petrece ultimii patru ani ai vietii predicând si scriind împotriva falsei uniati. În mai 1440 în ziua de dinaintea întronarii noului patriarh de cele latinești cugetator Mitrofan II al Cizicului, Sfântul Marcu si Antonie al Eracleei au lasat cetatea Constantinopolului. Sfântul întorcându-se în cetatea Efesului, aflata acum sub stapânire turceasca, poarta de grija norodului si întregii Biserici aflata sub a sa obladiure. Din pricina bolii si a opririi cu silnicie de slujirea celor sfinte, Cuviosul își îndrepteaza pasii spre Muntele Athos, cautând însingurarea pustniceasca.

Aflându-se în trecere prin ostrovul Limnos, este întemnitat din porunca împaratului, fiind închis pentru doi ani. În epistola sa „Catre toti crestinii ortodocsi de pe întreg pamântul si din ostroave”, a întarit credinta Ortodoxa împotriva înnoirilor catolicești, îndeosebi filioque, ipostasul si lucrarile dumnezeiesti, purgatoriul, azimile si papalitatea.

Întorcându-se în Constantinopol, a început iarasi lupta pentru Ortodoxie, încurajându-i pe fratii cei ortodocsi si aducându-i la pocainta pe cei târâti departe de dreapta credinta de catre latino-cugetatori.

Slabit de atâtea aspre lupte, s-a îmbolnavit greu, iar dupa paisprezece zile si-a dat viteazul si sfântul sau suflet Puitorului de nevointe, Hristos, în ziua de 23 iunie 1444, în casa parinteasca din Galata Constantinopolului, la vârsta de 52 de ani, lasând aceasta vale a plângerii, pentru a se stramuta la vesnicele locasuri si a primi plata pentru ostenelile sale, „alegând mai bine sa patimeasca cu poporul lui Dumnezeu, decât sa aiba dulceata cea trecatoare a pacatului” (Evrei 11, 25). Înainte de a adormi, i-a legat cu juramânt pe cei ce erau de fata sa pazeasca buna marturisire a Ortodoxiei chiar cu pretul martiriului. Cinstitul sau trup a fost îngropat în manastirea Sfântului Gheorghe din Mangane, unde îmbracase si schima monahala.

Pe mormântul acestui Sfânt, singurul aparator al Credintei Ortodoxe din acea vreme, ar trebui sa se puna dupa vrednicie minunatul cuvânt al Apostolului Pavel: „Lupta cea buna m-am luptat, calatoria am savârsit, credinta am pazit. De acum mi s-a gatit cununa dreptatii, pe care Domnul îmi va da-o în ziua aceea, El, Dreptul Judecator” (II

Timotei 4,7-8).

Noua ani mai târziu, Constantinopolul apostat a cazut în mâinile agarenilor, iar cea mai marita biserică a creștinătății a fost prefăcută-n moschee...

Întâia împotrivire ierarhicească privind unirea florentina a avut loc în aprilie 1443 când cei trei patriarhi Ioachim al Ierusalimului, Filotei al Alexandriei și Dorotei al Antiohiei s-au întâlnit la Ierusalim și au dând anatemei tâlhărescul sinod de la Ferrara-Florența și pe patriarhul Mitrofan al Constantinopolului ca eretic. Însă împăratul, patriarhul și câțiva clerici au rămas credincioși unirii mincinoase. Abia în 1472 patriarhul Simeon I al Constantinopolului a lepadat la rândul său uniunea catolică. În februarie 1734 Sfântul Sinod al Bisericii, sub patriarhul Serafim I al Constantinopolului, a canonizat pe Marcu al Efesului ca sfânt, hotărând ziua de 19 ianuarie ca data a praznuirii sale.

